

Proljetna ofanziva Prvog hrvatskog korpusa

(mart - april 1943)

Snage 6. divizije, iznuravane u tridesetčetvorodnevnom borbama, nisu uspijevale u stopu pratiti neprijatelja koji se naglo povlačio. Od jedinica 1. brigade samo je 2. bataljon »Pekiša Vuksan« napustio Liku nastupajući prema Bosanskom Grahovu, možda u ehu Titovih zahtjeva upućivanih Glavnom štabu Hrvatske, da se na drvarski pravac pošalje pomoć kako bi se omogućilo vraćanje ešelonu teških ranjenika u Liku.⁵²⁵ »Pekiša Vuksan« je stigao do Očijeva, ali nije uključen u borbe protiv SS-divizije »Princ Eugen«, koja je od Petrovca nadirala prema Drvaru. Bataljon se 27. februara vratio u Liku.

Posljednjeg tjedna u februaru bataljoni 1. brigade - 1. u rajonu Srba, a 3, 4. i 5. u udbinskim selima - imali su dugo čekani predah. Bogde Vujnović pamti da je tih dana štab bio u Udbini, u jedinjoj nezapaljenoj zgradi. Tu je održan sastanak s komesarima GŠ Hrvatske i 1. hrvatskog korpusa, dr Vladimirom Bakarićem i Većom Holjevcem. Odmah poslije tog sastanka, održano je savjetovanje štaba divizije sa štabovima triju ličkih brigada. Zatim su uslijedila savjetovanja i sastanci nižih štabova i jedinica, partijskih i skojevskih čelija.⁵²⁶ Bili su to sastanci analiza činjenog i učinjenog, ukazivanje na propušteno i krivo učinjeno, a ujedno i pripreme za diskretno najavlvenu ofanzivu snaga 1. hrvatskog korpusa.

Plan Glavnog štaba Hrvatske i štaba 1. hrvatskog korpusa izmijenio je, barem što se rokova tiče, za njih neočekivani kontraudar talijansko-kvislinških snaga od Gospića, Metka i Lovinca prema Ploči, Mogoriću i Vrepcu. Pokazat će se da je ta kratkodaha ofanzivna akcija imala za cilj samo paljenje još dotad nezapaljenih sela u kojima su se partizani držali od ustanka.

Da će iz garnizona s pruge Gospić - Lovinac uslijediti ofanzivni nalet Talijana, ustaša i četnika, u štabu divizije se saznalo 28. februara.⁵²⁷ Vijesti, očito, nije pridavano pravo značenje, vjerovatno stoga što je štab divizije bio ponesen pobjedonosnim zanosom.

⁵²⁵ Od osmofebruarskog naređenja (»Čuvajte pravac Drvar«) do 28. februara Vrhovni komandant je više puta slao depeše ovog sadržaja: »Naređujem da odmah pošaljete barem dvije najbolje brigade preko Martin-Broda za Drvar ili za Grahovo da, zajedno s Bosancima, razbijete Nijemce. Ja šaljem topove...« (Tito, n.d. 14, 98). Poslije 22. februara moglo se prema Drvaru poslati i dijelove 6. i dijelove 8. divizije, ali to nije učinjeno. Umjesto hitnog prebacivanja prema Drvaru, snage 1. hrvatskog korpusa su 23. februara, u čast godišnjice Crvene armije, u Lapcu održale vojnu paradu. »U defileu pred tribinom vojnih i političkih rukovodilaca prolaze i zarobljeni topovi ukrašeni ručnicima i raznim narodnim vezovima što su in žene i omladinke darovale... Poslije parade održava se miting. Uz okupljeni narod oko 3000 partizana u zbijenim redovima slušaju govornike...« (Dr Nina Rubčić, n.d. 457).

⁵²⁶ Zb. NOR, IX/3, 299.

⁵²⁷ Isto, V/13, 18.

Informacija o pripremljenom napadu na slobodnu teritoriju istočno od željezničke pruge Lovinac - Gospić, na Ploču, Mogorić i Vrebac, da je bilo realne procjene, trebalo je da podstakne štab divizije da odmah prema Lovincu, Raduču, Metku i Bilaju isturi i kompletnu 3. brigadu i barem tri bataljona 1. brigade (s Mitraljeskim), jer su se sve te jedinice krajem februara nalazile u razmjerno bliskom rastojanju. No, štab divizije je prilaze slobodnoj teritoriji Ploče - Vrebac i dalje držao samo s bataljonima 3. brigade, iako je to bio široki front od dvadesetak kilometara. I tako se dogodilo da će i pored primljenih obavještenja o namjerama neprijatelja štab divizije ujutro 1. marta naletom neprijateljskih snaga biti iznenađen.

U prvomartovskom napadu od Lovinca, Raduča, Metka i Bilaja sudjelovalo je 11 bataljona talijanske vojske s gospićkim i lovinačkim ustašama i sa medačkim četnicima.⁵²⁸⁾ Svim tim snagama komandovao je štab divizije »Re«. Napad je počeo u 4 sata 1. marta. Talijani, ustaše i četnici su nastupali kroz Pločanski klanac i preko brda iznad Ploče i Mogorića (jedna grupa), zatim kroz Ploče (druga grupa) i poljem i cestom od Metka prema Mogoriću (treća grupa). Pješadijske kolone su bile podržane od desetak tenkova.³²⁹⁾

Ujutro 1. marta, kad se borba već razgarala i pred Pločom i pred Mogorićem, »Pekiši Vuksan« je naređeno da što je moguće brže zaposjedne 909 metara visoki Jelovi vrh. Manje snage 3. brigade nisu bez pomoći mogle da se tu održe. Kad je bataljon »Pekiša Vuksan« izišao na Jelovi vrh, prostim osmatranjem, a i po jeci borbe, uočeno je da su neprijateljske snage potisle 3. brigadu i izišle na dominantne kote Lipač (794) i Đurin vrh (833). Dalje ostajanje na Jelovom vrhu je bilo besmisleno.

Štab divizije je svu ozbiljnost situacije sagledao tek kasno uveče 1. marta, mada će kasnije, opravdavajući se pred štabom korpusa, odgovornost prebacivati na štab 3. brigade, jer navodno nije uspio ovladati cjelinom stanja, tako da su prema toj ocjeni - »bataljoni radili samoinicijativno i spontano«. Međutim, kasnio je štab divizije. Umjesto da pošlje prvih obavještenja o predstojećoj lokalnoj ofanzivi od Lovinca, Metka i Gospića na tim pravcima uz 3. brigadu rasporedi sve jedinice 1. brigade, štab divizije to čini tek u noći 1. i 2. marta. Tada su u borbu uvedeni bataljoni »Božidar Adžija« i »Matija Gubec« ojačani dijelovima 5. mitraljeskog bataljona.

»Pekiša Vuksan« je 2. marta zadržan na položajima Jelovi vrh - Viojla. Komandant brigade Lazo Radaković je čete »Matije Gupca« izveo na brda svoga djetinjstva i rasporedio ih nad uskim seoskim druhom Mogorić - Srednja Gora, malo istočnije od najistočnijih mogorićkih kuća. »Božidar Adžija« je zadržan u rezervi, kako bi, ovisno o razvoju borbe, mogao biti najbolje iskorišćen.

Dva bataljona 3. brigade i bataljon »Matija Gubec«, mada više skloni noćnim nego dnevnim napadima, pred podne 2. marta u Vrepcu su izvela silovit »protivjuriš na neprijatelja nanijevši mu gubitke i zarobivši dva neispravna tenka«.⁵³⁰⁾ Nešto kasnije protuudar je izveden na svim

528) Isto, 249.

5») Isto, 250.

530) Isto, 18.

pravcima. Neprijatelj je napadnut i od »Pekiše Vuksana« i od »Božidara Adžije«. Silini tog napada Talijani, četnici i ustaše nisu odoljeli. Za nekoliko sati, u rano popodne 2. marta, neprijatelj se povukao u žicama ograđene i bunkerima utvrđene garnizone Gospić i Medak. U tom napadu, »Pekiša Vuksan«, sa dijelovima 3. brigade, brzo prodire prema Ploči, a »Božidar Adžija« je izveden iz rezerve i odmah uključen u oštre borbe duž ceste Bilaj - Barlete - Vrebac. Talijani su se ubrzano povlačili. Iza njih je sve bilo u plamenu. Sve kuće su zapaljene. Štab divizije će reći da su Talijani temeljito uništili ona partizanska sela »tako da ona danas više ne predstavljaju bazu« za partizanske jedinice.

Talijanima su najveći gubici naneseni na Jadovi, između Pavlovca i Vrepa. Zarano se smračilo i noć je pomogla Talijanima. »Usljed mra-ka i nepreglednosti, kao i nepoznavanja situacije, gonjenje neprijatelja nije moglo dati velike rezultate.«⁵³¹⁾

U ovim borbama, i u dva naredna dana, kad je dolazilo samo do manjih okršaja, dok Talijani, četnici i ustaše nisu stjerani u utvrđene krugove bunkera i bodljikave žice u Metku, Lovincu, Bilaju i Gospiću, 1. brigada je imala 1 mrtvog i 5 ranjenih, a 3. brigada 4 mrtva i 15 ranjenih.⁵³²⁾ Prema talijanskim podacima, oni su imali 16 poginulih i 73 ranjena; jedan poručnik s 25 talijanskih vojnika je zarobljen. Četnički gubici nisu poznati. Ustaše i domobrani su imali 43 izbačena iz stroja (8 poginulih).

Združena dejstva četnika i ustaša ovoga su puta zaključena pismenim ugovorom, koji su u ime »Medačkog četničkog odreda« potpisali kapetani Jovo Dabović i Miodrag Kapetanović, te Nikola Omčikus, Vladimir Teslić, Stojan Vlasisavljević, Branko Uzelac i Jovo Vučetić.⁵³³⁾

Glavnina 1. brigade je iz gospićkog kotara 5. marta pomjerena na jug Like, gdje je već bio 1. bataljon »Marko Orešković«. Četnici i Talijani su se u velikoj žurbi povukli iz Gračaca prema Kninu. Za njima je poslan samo »Marko Orešković«, a ostale snage 1. brigade su - u očekivanju najavljenog napada na Lovinac i Sveti Rok⁵³⁴⁾ - raspoređene sjeverozapadno od Gračaca, nad komunikacijama Gračac - Lovinac.⁵³⁵⁾ U tjedan dana štab divizije je tri puta planirao i odgađao napad na Lovinac.⁵³⁶⁾ Jedinice su uzaludno pomjerane i iscrpljivane. Konačno je riješeno da 2. i 3. brigada Lovinac blokiraju, a da 1. brigada zaposjedne - razbijajući ustaški garnizon - Sveti Rok.⁵³⁷⁾

U Gospiću su tada ustaški komandanti sve zabrinujiji: neće li - kad se Talijani sasvim povuku iz Like - uslijediti napad partizana i na Gospić. Jer, piše sredinom marta 1943. godine zapovjednik 2. oružničke pukovnije u Gospiću, »ako talijanske snage i nisu mnogo postigle u uništavanju partizana, ipak su barem dobro osiguravale veća mjesta«. Zapovjednik 2. oružničke pukovnije pretpostavljene upozorava na to da »akcije protiv partizana od strane naših (ustaškodomobranskih) i talijan-

531) Isto, 252.

532) Isto, 480.

f³⁾ Isto, XIV/2, 387-394.

534) AVII, 419, 6/1-1.

535) Isto.

536) Zb. NOR, V/13, 137.

537) AVII, 86, /15-1.

skih oružanih snaga nisu dale pozitivne rezultate«, pa konstatira da su »partizanske bande sada«, drugog tjedna u martu 1943. godine, »još ogorčenije uslijed toga što su im popaljena skoro sva sela, te se sada ponovo okupljaju i vrše masovne napade na hrvatska sela i na naše oružane snage«. U Lici su ustaše marta 1943. godine imale na raspolaganju četiri i pol ustaške »djelatne«, to jest aktivne bojne, jednu ustašku pripremljenu bojnu, četiri domobranske bojne, tri samostalne satnije 12. pješadijske pukovnije, jedan oklopni »sat« i jednu »gorsku bitnicu«. Uz tu vojsku po selima je bilo i oružnika i mjesnih ustaša svrstanih u seoske straže. U Metku su ustaše bile s četnicima. U rajonu Sveti Rok - Lovinac, gdje će napadati 1. brigada, bila je raspoređena 32. ustaška bojna s oružnicima i lokalnim ustašama. U Svetom Roku su bili i dijelovi 1. bojne 12. pješačke domobranske pukovnije. Marta 1943. ustaša je i četnika u Lici bilo gotovo 9000.⁵³⁸⁾

Ustaše u Svetom Roku trebali su razbiti bataljoni »Božidar Adžija« i »Pekiša Vuksan«. Razložno se vjerovalo da će »Pekišine« i »Adžijine« čete, napadajući na Sveti Rok s jugoistoka (»Božidar Adžija«) i sjeverozapada (»Pekiša Vuksan«) uveče 14. marta ovladati selom i zatvoriti ulaze u Lovinac i od Ričica i od Svetog Roka. Bataljon »Matija Gubec« zaposjeo je dijelom snaga položaje jugozapadno od Gračaca, u rajonu Vrača, zatvarajući prilaze preko Velebita iz Dalmacije, a dijelom snaga s brda uz cestu kontrolirao je prostor prema Lovincu. Posebno je bilo zatraženo da »Gubec« čvrsto drži čuke dominantne nad raskrsnicom puteva Gračac - Gospić i Sveti Rok - Lovinac.

Cete 5. mitraljeskog bataljona su bile pridodane 2, 3. i 4. bataljonu.

Oko 21 sat 14. marta, razbivši ustaške položaje između Ričica i Svetog Roka, bataljon »Božidar Adžija« i četa mitraljezaca 5. bataljona su izbili do sveteročke crkve, u centru sela. Čisteći jugoistočne prilaze Svetom Roku, 3. bataljon je imao 1 ranjenog i 1 poginulog borca.

U 21 sat, kad je komandant 3. bataljona Dmitar Zaklan izišao na malu uzvisinu, kod sveteročke crkve, iznad razlivenog potoka Obsenica, podno starog, srednjovjekovnog sveteročnog davno razorenog grada, kuriri i izvidnice, prethodno izaslane prema padinama Velebita, otkud je očekivan 2. bataljon »Pekiša Vuksan«, javljaju mu da nema nikakvih vješti od 2. bataljona. Bez podrške sa sjeverozapadnog pravca, otkud je trebao napadati »Pekiša Vuksan«, još prethodne noći upućen da izvede obilazni marš manevar preko Velebita, štab 3. bataljona odustaje od napada; zadržava čete na položajima Svetom Roku s jugoistoka, s osloncem na dijelove »Matije Gupca« u Ričicama.

Za neulazak 2. bataljona »Pekiša Vuksan« u borbu za Sveti Rok u 21 sat 14. marta štab brigade i štab divizije će okriviti četu za vezu, zapravo ustvrdit će da je »glavni razlog nauspjeha skoro nikakvo funkcionisanje veze«. Baš tih dana, u vrijeme pomjeranja brigade od Vrepa i Mogorića prema Gračacu i Ričicama, u Tupalama pod Resnikom, u kući Rackova Pištića, komandu čete za vezu je preuzeo jedan od najbolj razovanih boraca u diviziji, vjerovatno jedini koji je znao i grčki i latinski, dvadesetdvođišnji Janko Dimić, sarajevski bogoslov, u ostrvič-

⁵³⁸> Isto, 421B, 32-1/5.

koj sirotinji rastao, malo jogunast karakter i teško suspreziv, što ga je učestalo dovodilo u sukobe i sukobljavanja i s profesorima bogoštovlja i s pretpostavljenim u partizanima, s različitih povoda, dakako. Janko Dimić Pop je tek bio osvojio definitivno povjerenje partijskih drugova iskazujući se i kao borac i kao zamjenik komandira za vezu u 3. brigadi. Znao je više od ostalih kako da organizira, s ono malo vezističke tehnike, vezu među jedinicama, ali uz svu snalazljivost kurira i vezista i uz svu organizatorsku sposobnost komandira Janka Dimića i komesara Božidara Jokića, u borbi za Sveti Rok četa za vezu zapravo i nije mogla učiniti više nego što je učinila. Grešku za nedolazak »Pekiše Vuksana« uveče 14. marta u Sveti Rok treba pripisati štabu brigade: nije se smjelo ulaziti u rizik izmjenjujući precizno utanačeni dogovor da se na Sveti Rok napadne u 5.30 sati 15. marta.⁵³⁹⁾ Kad je već »Pekiša Vuksan« zašao uz Velebit, i kad se za štab brigade izgubio u velebitskim šumama, sjeverozapadno od Svetog Roka, ujutru 14. marta, na traženje štaba divizije da napad počne uveče 14, a ne ujutru 15. marta, poslani su kuriri da stignu komandanta bataljona Bogdana Dukića i da mu prenesu nove direktive.

U drugom napadu na Sveti Rok, koji je trebao uslijediti po planu štaba brigade u 4 sata 16. marta, iz nama nepoznatih razloga (o tome nije bilo govora ni u jednoj ondašnjoj analizi), zakasnio je bataljon »Božidar Adžija«, koji se prethodno povukao prema Ričicama.

Obrana Svetog Roka nije bila ni dobro organizirana, ni uporna. Već u 4.20 sati 16. marta »Pekiša Vuksan« je ovladao i rajonom oko sveteročke crkve, s jedne strane ceste, i Gradinom, s druge strane ceste Zadar - Sveti Rok - Lovinac. Nešto jači otpor je pružan samo s Gradine, nad raskršćem ceste prema Miletića-gaju i Lovincu.

Ustaše su se iz Svetog Roka povukle u Lovinac, 5 kilometara u smjeru sjeveroistoka, preko pruge i ceste Gračac - Gospić.

Sveteročka ustaška posada, ojačana ustašama iz Lovinca, čim je stigla, iz Lovinca je izvršila prodor prema Svetom Roku. Bataljon »Matija Gubec« nije zaposjeo položaje s kojih bi mogao kontrolirati izlaze iz Lovinca, a dijelovi bataljona u Svetom Roku su bili bez ikakvog osiguranja. I tako se dogodilo da su oko 9 sati 16. marta ustaše odjednom izbile u Sveti Rok sijući smrt na sve strane. Iznenaadni protunapad je zbio borce i starješine 1. brigade u Svetom Roku. U takvoj situaciji gubici su mogli biti strahoviti, ali - ako je suditi po izvještaju štaba brigade - zahvaljujući prisebnosti komandi četa, štabovima »Pekiše Vuksana« i »Božidara Adžije« i štabu brigade katastrofa je izbjegnuta. Izvještaj kaže da je brigada imala minimalne gubitke - troje poginulih. No, čini se da je izvještaj pisan prije nego što su prebrojeni svi poginuli.^{54)®} U kući u kojoj se bio smjestio štab 2. bataljona ustaše su zatekle i

⁵³⁹⁾ Zb. NOR, V/13, 358.

⁵⁴⁰⁾ Ljubica Plečaš piše kako je ustaška grupa u štabu »Pekiše Vuksana« zatekla njenog brata Biću Plečaša i Ferdu Toplaka: »Tu je Biću najprije spasio Ferdu ubivši ustašu koji je upravo gađao u Ferdu. Zatim je Ferdo spasio Biću od ustaša koji su mu zašli s leđa: potukao ih je. Ja nisam mogla do njih, jer sam bila odsječena u nekim kuruzima. Danica Kokotović je poginula kraj mene. Ljubicu Vukmirović i još jednu (vjerovatno je riječ o Danici Munjas) ustaše su uhvatile žive i žive ih pribili na ogradu kod gostionice. Strašno su ih mučili«. (Pismo Milošu Počući, 7. 3. 1987; autorska zbirka).

ubile zamjenika komandanta brigade Radu Bubala i referenta saniteta 4. bataljona Sofiju Radović Soku.⁵⁴⁰ U trenu munjevitog naleta sveteročkih i lovinačkih ustaša, s Bubalom i Sokom Radović su bili i Biće Plećaš, Ferdo Toplak, i barjaktar 2. bataljona Dane Crnobrnja. Ova trojica su se odlučili na bijeg iz opkoljene kuće. Barjaktar je bataljonsku zastavu, koju su nepunu godinu ranije šile i vezle smiljanske skojevske, Hrvatice,^{542r} skinuo se stijega i vezao je oko pojasa. Uletjeli su u pakao - i probili se. Nisu bili ni ranjeni.

U protunapadu su se posebno istakli dijelovi 2. bataljona koje je vodio Jure Brnbolić. Ustaše su brzo protjerane, ali bilo im je dano dovoljno vremena da počine zločine.

Kad se ustaška kolona vraćala u Lovinac, na nju je samoinicijativno napala 2. četa »Matije Gupca«. U tom napadu je poginuo jedan od najomiljenijih ljudi u bataljonu (u kosinjskom kraju pjesme su opjevane 0 njegovom junaštvu), komandir čete Damjan Mileusnić.

U borbama koje su vođene oko Lovinca 16. i 17. marta poginuli su 1 Tomica Brajković, Dragan Mandić, Kata Milošević, Stevo Puvalić i Simo Momčilović.^{543r} Među ranjenima bili su i Dujo Čubrilo i Stevo Potkonjak, komesar čete koji je redovno bio u jurišnom stroju ili bombaškoj grupi. Komanda 1. čete 2. bataljona je povjerena bratu Steve Potkonjaka Mačka, Bogdi i krtijašu Peri Rađenoviću.

Poslije okršaja u Svetom Roku štab divizije je odlučio da se 18. marta u 18 sati napadne i Lovinac. Prva brigada je morala sačekati i tući dijelove ustaškog garnizona kad budu prinuđeni da napuste Lovinac. Dva bataljona strijelaca i tri čete mitraljeskog bataljona su raspoređeni u polukrugu oko lovinačke željezničke stanice od Razvale (kota 640) preko raskrsnice kod Čavčića do Miletića-gaja. Zadatak: »da spriječi neprijatelju bjegstvo u pravcu Velebita i u pravcu Miletić-gaj - Raduč«. Bataljon »Matija Gubec« je zadržan na čukama nad putevima prema Gračacu i Obrovcu: da četnici ne krenu s Velebita u pomoć ustašama, kao što se dogodilo dva tjedna ranije u rajonu Ploče - Vrebac.

Lovinac je napadala 3. brigada, i to »frontalno, samo sa jednoga pravca, umjesto da je napad vršen koncentrično iz više pravaca«.^{544r} Oko 200 ustaša se odlučilo na bijeg prema Velebitu. Uletjeli su u raspored 3. bataljona »Božidar Adžija« i poslije kratkog, ali žestokog okršaja, primorani su na vraćanje u Lovinac. Poslije toga na povlačenje se odlučuje kompletan ustaško-domobranski lovinački garnizon. Povlačeći se u tri kolone, prema Miletića-gaju i Raduču, ustaše su u 4 sata ušle u raspored »Pekiše Vuksana«. Borci su bili dobro raspoređeni, ali od silnog umora nitko od njih nije uočio ustaške kolone. »Možda je tek poneki

^{54,5} Zamjenik komesara brigade Bogde Vujnović se sjeća da je »Rade bio malo bolestan; stomak ga je mučio. S njim sam došao do kuće u kojoj će poginuti. Malo je prillegao. Mi ostali smo otišli da obidemo položaje. Prodor ustaša je bio munjevit. Radu su iznenadili, kao i Soku, koja mu je, valjda, nastojala pomoći. Poslije našeg protivnapada • a sve se to odigralo strahovito brzo - našli smo Radu mrtvog. Ustaše kao ustaše: izjivljavali su se tako što su Radi razbili glavu, a Soku po najosjetljivijim i stidnim mjestima sjekli noževima«. (Pismo Bogde Vujnovića; autorska zbirka,

» f 2b. NOR, V/13, 358.

^{543r} Svi su oni, kao i Rade Bubalo, Ljubica Vukmirović, Danica Kokotović i Danica Munjas 20. marta sahranjeni u Čanković-Gaju.

^{544r} Milan Šijan, *Treća lička brigada*, Beograd 1969, 104.

borac bio budan, kad sam čuo zveket oružja i plač djeteta« - sjeća se Slavko Glumac: »Viknem: Pekiša, na noge!« Ljudi u polusnu, Bogdan iskoči preda me, viče: Juriš! Sijeva od pucnjave. Ustaše preskaču živicu, lete. Okrenem se, s leđa nam druga njihova kolona. Tu pogibe Bogdan Dukić, komandant velikih mogućnosti, hrabar i pametan.«

Ustaške kolone su se probile, mada su - kao što ustaška komanda u izvještaju navodi⁵⁴⁵ - imali izuzetno velike gubitke. No, ustaše, »majari«, domobrani i oružnici, koji su se zadržali u Lovincu, i dalje su se grčevito branili, riješeni da se ni u kom slučaju ne predaju. Štab 6. NOU divizije je u takvoj situaciji procjenio da je najbolje obustaviti daljnje napade na Lovinac.⁵⁴⁶

Odgovornost za neuspjeh primio je na sebe štab divizije, i to prvenstveno komandant divizije. Glavni štab je prihvatio samokritiku Srećka Manole i učinio ono što je obično u narodnooslobodilačkom ratu činjeno - komandant je smijenjen i povučen u viši štab. Za komandanta 6. ličke divizije je 21. marta postavljen dotadašnji pomoćnik komandanta Glavnog štaba Hrvatske, predratni vojvođanski partijski i skojevski rukovodilac, prvi kandidat za prvog komandanta Prve brigade dvadesetpetogodišnjak, u čijoj je sažetoj biografiji predloženih vijećnika budućeg Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske pisalo u decembru 1942. da je »prvi partizan« u Hrvatskoj,⁵⁴⁷ Đoko Jovanić.

Prvih tjedana nakon dolaska Đoke Jovanića u diviziju, Prva brigada neće biti neposredno pod komandom štaba divizije, jer je - baš kad on s Bijelih potoka, iz Glavnog štaba dolazi u diviziju, kod Lovinca - kompletna 1. brigada izdvojena iz divizijskog sastava i, kao ključna snaga zрманjskog, odnosno Kninskog sektora, poslana u sjevernu Dalmaciju.

U dane odlaska 1. brigade u sjevernu Dalmaciju, tamo gdje je već bio njen 1. bataljon, imala je ukupno - po spisku - 789 zanatlija, 44 vojno-policajska lica i 15 intelektualaca, odnosno 936 Srba, 117 Hrvata i 1 Muslimana. Po političkoj pripadnosti 165 ih je bilo u Komunističkoj partiji, 291 »vanpartijski komunist«, 592 »stranački neopredjeljenih«.⁵⁴⁸ U Skoju je bilo poslije ofanzive 220 boraca, među njima 38 djevojaka, 27 Hrvata i 193 Srbina. Poslije borbi u rajonu Sveti Rok - Lovinac, za zamjenika komandanta brigade je postavljen Milan Šijan, a za ko-

⁵⁴⁵ Zb. NOR, V/13, 398.

⁵⁴⁶ Štab 6. divizije je 28. marta 1943. pisao da je 1. brigada 14, 15, 16, 17, 18. i 19. marta imala 6 poginulih boraca. Podaci o ranjenima nisu navedeni. Poimenično su među poginulima navedeni samo Rade Bubalo, Bogdan Dukić i Soka Radović. (Zb. NOR, V/33, 388). Međutim, prema prikupljenim podacima, u borbama oko Lovinca sredinom marta poginulo je, osim troje navedenih, još sedam boraca - Tomica Brajković, Ljubica Vukmirović, Vojin Mandić, Damjan Mileusnić, Kata Milošević, Simo Momčić-ović i Stevo Puvalić - a Danica Munjas je zarobljena i poslije mučenja ubijena.

⁵⁴⁷ ZAVNOH, Zb. dokumenata, knj. I, Zagreb, 1964, 20.

⁵⁴⁸ AVII, 419, 5/120; u jedinicama NOV Hrvatske se sve do decembra 1943. u izvještajima uz socijalni i nacionalni sastav iskazivala i partijska pripadnost. Obično su bile "ove rubrike: članova KPJ, kandidata KPJ, članova SKOJ-a, »vanpartijski komunisti« i »van organizacija« ili »bespartijski«. Tito je u vezi s tim 27. decembra 1943. pisao Centralnom komitetu KPJ; »U formularu za prikupljanje podataka iz vojnih jedinica ima rubrika: politička pripadnost. Sva pitanja po tome izbaciti i oštre ukazati na takve greške«. (Tito, n.d. 18, 114).

mandanta 2. bataljona »Pekiša Vuksan« Jovica Zorić. Referent saniteta u 4. bataljonu je školovana medicinska sestra Olga Selić. Šijan je po naređenju štaba brigade komandu 1. bataljona predao Mili Marčetiću, koji je bataljonom komandovao i u jesen 1942, do ranjavanja u Slunju. Operativni oficir brigade Danilo Damjanović je preuzeo dužnost zamjenika komandanta 2. ličke brigade, a za operativnog oficira 1. brigade je došao Kordunaš Ilija Gvozdić.

Zaustavljena pred Lovincem, 6. divizija ne odustaje od ofanzive. U toj ofanzivi 1. brigada će dobiti samostalan zadatak i ostat će pet tjedana izvan divizijskog sastava, angažirana u borbama između Gračaca i Knina, češće protiv četnika, nego protiv Talijana. Na dijelu toga područja 1. bataljon 1. brigade je bio angažiran još prije nego što su počele borbe za Sveti Rok i Lovinac. Bataljon je bio uključen u grupu bataljona pod komandom operativnog štaba za sektor Zrmanja. U pohodu na jug, prvi zadatak »Marka Oreškovića« je bio da oslobodi Gračac. No, borbi za centar najjužnijeg ličkog kotara ovoga puta nije bilo: četnici su, slijedeći Talijane, koji su Gračac napustili 4. marta, pobjegli na Velebit i preko Velebita u Dalmaciju. Komandant gračačkih četnika, kapetan Milivoj Vuksanović, kasnije će pisati, u Kninu, u Đujićevom štabu, da se svi »čude kako smo uspeli sa minimumom žrtava da se izvučemo iz Velebita«.⁵⁴⁹

Bataljon »Marko Orešković« je 8. marta krenuo iz Gračaca preko Graba, gdje mu se priključio 4. bataljon Ličkog partizanskog odreda, za Otrić. Tim pohodom počinje akcija koja će najčešće biti označavana kao »čišćenje južnog sektora od četničkih bandita«.⁵⁵⁰

Opredjeljujući se za akciju »čišćenje južnog sektora od četničkih bandita«, štab 1. hrvatskog korpusa je smatrao da će dva odredska bataljona i »Marko Orešković«, kojemu je 7. marta naređeno da »smjesta pođe na taj sektor«, moći »iskoristiti ovu povoljnu priliku za razbijanje četničkih jedinica«, odnosno da će utrti puteve »daljnjeg našeg prodiranja u Dalmaciju«.

Za rukovođenje operacijama štab 6. divizije je osnovao Operativni štab za sektor Zrmanja. Stevanu Opsenici, prvom komandantu 1. brigade, koji je u februaru preuzeo od Milana Bobića dužnost operativnog oficira 6. divizije, povjereno je mjesto komandanta. Šef obavještajnog centra 1. brigade Ilija Radaković je bio politički komesar Operativnog štaba. Osim njih, u Operativnom štabu su bili Tomica Popović, komandant, i Vlado Maričić, zamjenik političkog komesara Ličkog partizanskog odreda, te oficir pri štabu Ličkog odreda Miloš Uzelac (drugi je Miloš Uzelac bio u to vrijeme komandant 2. ličke brigade).

Krntijaši su borbe zametnuli ujutro 9. marta kod Sučevica. Zajedno sa 150 boraca 4. odredskog bataljona, toga su dana naišli na četnike u seocu Rutalji kod Otrića. Četnici su se brzo povukli prema Otriću, Maloj Popini i Rastičevu. Glavnini snaga zrmanjskog sektora se tada priključio i 2. bataljon Ličkog odreda. Sva tri bataljona, tada još bez jedin-stvenog štaba, popodne 9. marta su polukružili četnike u selu Rastičevu. Iako su đujićevci bili dobro utvrđeni, ujutro 10. marta su izjureni

⁵⁴⁹ Milivoj Vuksanović, n.d. pod datumom »subota 3. april«.

⁵⁵⁰ Zb. NOR, V/13, 72.

iz Rastičeva. U taj mah je neočekivano u zaleđe partizanskog rasporeda, pravcem Cerovac-Viojla, Mala Popina-Rastičevo, prodrlo oko 400 četnika. Bataljoni su povučeni u Veliku Popinu, da bi se pripremili za predstojeće borbe u kojima će juriti i u dobroj mjeri razjuriti oko 2000 četničkih bandita.

Štab zрманjskog sektora, slijedeći instrukcije štaba 1. hrvatskog korpusa, uopće nije očekivao organiziraniji otpor četnika. Poslije prvih sudara taj štab je od pretpostavljenih zatražio - ukoliko se želi uspjeh - »da se naše snage na ovom sektoru pojačaju najmanje sa još dva bataljona«. ⁵⁵¹ Ipak, prioritetna akcija - rušenje vijadukta Bender - nije odgođena zbog očekivanog pojačanja. Do noći 13. i 14. marta obavljene su sve neophodne pripreme. Prije pokreta, bataljon »Marko Orešković« je popunjen s dvadesetak novih dobrovoljaca, koji su uglavnom prebjegli iz četničkih »brigada«, koje su vrebale po okolnim šumama pod komandom kapetana Jeftića i Vuksanovića, te Đorđa Marića Đoke, kojemu će 23. marta 1943. godine biti dodijeljeno zvanje četničkog vojvode. Uspjehe malobrojnih partizanskih četa zрманjskog sektora vojvoda Marić je kasnije objašnjavao rasulom »gračačke brigade, koju su u Velebitu ostavili svi oficiri - sedam na broju na čelu sa njenim komandantom kapetanom Jeftićem - i pobjegli kod Đujića u štab divizije. Vojvoda Đujić, umesto da ih je stavio pod preki vojni sud on im je dao veće položaje nego što su imali. Zbog takvog stava Đujićevog, došlo je do sukoba između Rokvića, Bogunovića i mene s jedne strane i Đujića s druge strane«. ⁵⁵² Lukavi Marić, koji je sa svoja četiri brata terorizirao onaj kraj između južne Like i sjeverne Dalmacije, posvuda je imao doušnike. Da bi od tih doušnika prikrili plan akcije na Bender, članovi štaba zрманjskog sektora su prihvatili prijedlog svog novog operativnog oficira, snalažljivog Dušana Pavkovića: izdano je, i u više primjeraka umnoženo, naređenje o »hitnom pokretu svih snaga u smjeru Srba«. Varka je uspjela. Dok su se četnici pomjerali prema izvornom dijelu Une, postavljajući zasjede krtijašima, krtijaši su krenuli ispod Gole Mile, »sa zadatkom da se poruši Bender i pročisti Plavno kao i zaseoci oko Bendera«. ⁵⁵³ To je razmak od desetak kilometara prave linije, ali staze koje su prevalili krtijaši duže su od tridesetak kilometara. Veliku Popinu su napustili s mrakom 13. marta uputivši se - zbog dogovorene zamke za četnike - prema-Srbu. U noći je pravac pokreta promijenjen. Četnici su izgubili svaku vezu s 1. bataljonom, tako da ništa neće znati o krtijašima »dok se nije čula detonacija na Benderu«. ⁵⁵⁴

Ljubinu poljanu, stisnutu i usukanu između Poštaka i Malinjaka, bataljoni zрманjskog sektora su prepješačili u predzoru 14. marta. Podne ih je zateklo u maršu niz izlomljenu stazu između Ševine poljane i 1239 metara visokog Crnog vrha. U naredna tri sata, uz kratke predahe, prešli su šume i ispaše iznad Plavna, kraj Konjske glave, do Savića-stanova. Sjeveroistočno od Konjske glave, u Međugorju, zamalo se ne zametnu borba »Oreškovićevih« patrola s dijelovima 10. krajiške brigade.

⁵⁵¹> Isto, V/12, 221.

⁵⁵²> Đoko P. Marić, *General Draža Mihailović*, Chicago 1971, 117.

⁵⁵³> Isto, 294.

⁵⁵⁴> Isto; sjećanje Stevana Opsenice; autorska zbirka.

Tek poslije prvih hitaca krtijaša, kad su već dva Krajišnika bila ranjena, uspostavljena je veza.⁵⁵⁵⁾

Plan rušenja vijadukta Bender razrađen je u Savića-stanovima. U akciju je uključena i četa iz 10. krajiške »brkate« brigade.

Bender je kod stanice Plavno, 20 kilometara sjeverno od Knina.

Drugi bataljon Ličkog odreda i četa Krajišnika su raspoređeni na osiguranje između željezničke pruge i Plavna, a »Marko Orešković«, podijeljen u dvije grupe, napada Bender sa sjevera, spuštajući se niz stromine Čupkovića Kite, i sa zapada, preko seoca Čupkovići. U napadu je i dio 4. bataljona Ličkog odreda, a glavnina toga bataljona osigurava prilaze Benderu s istoka, od Pađena i Otona.

Neprijateljeve grupe u Plavnu i na 676 metara visokoj Kiti, iznad vijadukta Bender, bile su potpuno iznenađene. Čete »Marka Oreškovića« i 4. odredskog bataljona su »uspjele pobiti i veći dio četnika zarobiti, dok je posada od oko 40 četnika sa 2 teška mitraljeza sa Bendera i stanice Plavno uspjela blagovremeno pobjeći.«⁵⁵⁶⁾ Pop, vojvoda i komandant četnički Momčilo Đujić je 17. marta u radiogramu poslanom štabu Draže Mihailovića lagao da je partizanski »napad odbijen«, samo da su »partizani zarobili 6 četnika«.⁵⁵⁷⁾

U 2 sata 15. marta minersko odjeljenje je počelo minirati jedan od nosećih stupova benderskog vijadukta. Od rafalne eksplozije je oštećeno pedesetak metara mosta. U trenu eksplozije daleko od vijadukta, kod Čupkovića, »jednom je partizanu ispala bomba sa opasača, koja je eksplodirala i ranila 3 druga i jednu drugaricu.«⁵⁵⁸⁾

Potpuno iznenađeni, Talijani nisu stigli intervenirati iz svojih garnizona sa željezničke pruge i doline Krke, a četnici su od Zrmanje, Rastičeva i Prljeva reagirali tek sutradan 16. marta. Bataljoni Ličkog odreda sačekali su ih istočno od željezničke pruge tukući ih s Velikog Kurozeba (1291) i Malog Kurozeba (1161). Popodne 16. marta na željezničkoj pruzi, iznad razorenog Bendera, u rajonu Đukinog Kuka, četnički »jurišni odred« Đoke Marića je zaustavljen paljbom »Marka Oreškovića«. Od 15 do 18 sati krtijaši su čekali da li će četnici krenuti na njihove položaje. Kako do toga nije došlo, u 18 sati »se 'Marko Orešković' zaleteo u protunapad i u trku za Marićem već do 20 časova upao u Pribudić i Prljevo, dok je Marić dospio pravo u Zrmanju«, utvrđujući se sa svojim »jurišnim odredom« u kamenjaru i škrapama kod Nadvrela Zrmanje i u Rastičevu.⁵⁵⁹⁾

U »Marku Oreškoviću« je bila čitava četa boraca iz sela zrmanjske općine. Rasli u onom kraju, odlično su ga poznavali. To je značajno uticalo na uspjehe 1. bataljona. Kurir u »Oreškoviću«, a kasnije i kurir štaba 5. brigade 19. divizije, osamnaestogodišnji Ilija Dragišić iz Pribudića, i njegov susjed Stevo Dragišić, delegat voda u 2. četi, zahvaljujući tome što je Ilija umio »doći i proći kud ni crni vrag ne bi prošao«, u nekoj su škrapu uhvatili trojicu četnika.

⁵⁵⁵⁾ Zb. NOR, V/13, 210.

⁵⁵⁶⁾ Isto, 295.

⁵⁵⁷⁾ Isto, XIV/2, 539.

⁵⁵⁸⁾ Isto, 210.

⁵⁵⁹⁾ Isto, 297.

Tri bataljona Operativnog štaba sektora Zrmanja imala su u okršajima s četnicima nad dolinom Zrmanje 6 mrtvih i 25 ranjenih. Tjerajući četnike prema velebitskim šumama, 1. bataljon je - bit će ocijenjeno u osamnaestomartovskim analizama Operativnog štaba - »kroz cijelo vrijeme trajanja operacija pokazivao visoku svijest i borbenost«.

Ratnog plijena bilo je malo, tek desetak pušaka s malo municije. I zarobljenika je bilo malo: četnici su uzimali čim bi osjetili opasnost. A borci zrmanjskog sektora, stalno u jurnjavi za njima, slabo hranjeni i slabo odjeveni, silno su se zamorili. Ni cigareta nije bilo. Tada se komandantu i komesaru Operativnog štaba javio Dragan Pećanac Drajsan, visok i snažan momak krupne glave i velika nosa, i junačina i šaljivdžija, bombaš i mitraljezac: donijet će, veli, »onoliko ruksaka punih cigareta koliko mu drugarski štab odobri dana dopusta«. Znalo se da je Drajsan prošlog ljeta sakrio dio duvanskog plijena iz talijanskog vlaka zaustavljenog na Kapeli. Iz te svoje kapelske rezerve, prepješačivši do tamo i natrag gotovo 200 kilometara, Drajsan se šestog dana odsustva vratio noseći ravno šest ruksaka punih najkvalitetnijih cigareta. I mada je upravo dan prije njegovog povratka u jednom napadu na četnike zaplijenjeno 180 paketa duvana, svi pušači su se silno obradovali Drajsanovim ruksacima.

Tih dana je, poslije prvih borbi s četnicima, koji su se pokazali mnogo odlučniji i vještiji, nego što je to očekivano, štab korpusa naredio kompletnoj 1. brigadi 6. divizije da se pomjeri u dolinu Zrmanje i na velebitski jugoistok. Ujedno je reorganiziran štab zrmanjskog sektora u kninski sektor. Za komandanta tog sektora određen je načelnik štaba 6. divizije Mićun Šakić, a za komesara Branko Desnica. Na Bijelim potocima, u Glavnom štabu Hrvatske, u prisustvu komandanta 1. bosanskog korpusa NOVJ Koste Nađa, dogovoreno je da se u najskorije vrijeme, najkasnije početkom aprila, izvede akcija združenih ličko-krajiških snaga protiv četnika u dolini Zrmanje i Bukovici.

Glavnina 1. brigade pristiže u dolinu Zrmanje, zapravo na brda iznad Zrmanje, popodne 23. marta. Upravo se bila razgojela borba protiv »jurišnog odreda« Đoke Marića (sektor prema Prljevu je držao 2. bataljon Ličkog odreda, a iznad Nadvrela i Prljeva je bila 1. četa »Marka Oreškovića«, s komandantom Nikolom Đurđevićem i komesarom Božom Pavičićem), kad se pojavila prethodnica »Božidara Adžije«. Odmah potom Dmiatar Zaklan i Branko Damjanović iz pokreta uvode 3. bataljon u borbu. Odbivši Marićeve četnike, »Marko Orešković« je nastupao dolinom Zrmanje, a »Božidar Adžija« preko Šijanove grede prema Prljevu. U tim borbama protiv četnika 1. i 3. bataljon su imali 2 poginula i 9 ranjenih boraca.

Četnici su na Šijanovoj gredi ostavili minobacač, puškomitraljez »šošu«, 14 pušaka, dva kazana upravo dokuvanog objeda, i - što je već spomenuto - 18 paketa hercegovačke škije«. ⁵⁶⁰ No, ni tada nisu pretrpjeli odsudne gubitke. Brzo su i spretno bježali, a kad bi im se ukazala prilika, lukavo su napadali.

Potjera za četnicima nije obustavljena. Ono što nije uspjelo po brdima oko Zrmanje, bit će pokušano na Velebitu: opkoliti ih, stegnuti u

obruč i uništiti. Štab 1. brigade je očekivao da će u razbijanju četničke grupacije na Velebitu imati podršku 2. ličke brigade, koja je bila raspoređena u rajonu Lovinac - Gračac - Vučipolje. Istovremeno, prema dogovoru štaba 1. bosanskog korpusa i Glavnog štaba Hrvatske, očekivan je dolazak krajiške divizije radi sadejstva u borbama protiv četnika u rajonu Strmica - Pađene - Knin. Druga lička brigada se uključila u borbe protiv četnika na Velebitu 27. marta, ali nije organizirano sadejstvo s 1. brigadom. Već 28. marta 2. brigada svoja dva bataljona povlači s Velebita iznad Gračaca usmjeravajući ih na željezničku prugu Lovinac - Gospić, a dva zadržava na uskom pojasu gračačke zone Velebita, tako da ih uopće ne uključuje u borbe koje je vodila 1. brigada na Velebitu.

Bataljoni 1. brigade i Ličkog odreda su dva dana jurili četnike po Velebitu u rajonu Turovac - Duboki Dol. Milivoj Vuksanović, komandant četničkog »korpusa Velebit«, te vojvode Marić i Lukić su četnike po programu, po dobro im znanim stazama i bogazama, izvukli između partizanskih snaga u dalmatinsku zonu Velebita, u izvorni dio Krupe i rasute zaseoke sela Krupa. U operativnom štabu kninsko-zrmanjskog sektora i u štabu 1. brigade odlučili su - prije nego što stignu očekivane krajiške brigade - da »izvršimo čišćenje Krupe i produžimo za Golubić tako da pokušamo četničke bande odsjeći od njihovih baza i držati ih u Velebitu i onda postepeno uništavati«.⁵⁶¹

U mnoga sela partizani su tada ulazili prvi put. Od ustaničkih dana, kad su se četnici - potkupljeni od Talijana i podstaknuti od Draže Mihailovića i izbegličke vlade - počeli svrstavati uz talijansku, a potom i uz ustašku vojsku, u Krupu i Golubić nisu ulazile organiziranije jedinice NOVJ. Upravo stoga je bilo važno, kao što će to zapisati komandant 5. bataljona Jovo Bursać, da »borci svojim stavom prema narodu«, ponašanjem punim pažnje i čestitosti, »odnesu pobjedu nad četnicima«. Seljaci onog područja, piše Bursać, dugo terorizirani od četnika, u selima gdje je vladao »zakon kame i samovolja četničkih siledžija, mogli su sada da vide u našim jedinicama pravu narodnu vojsku«. Četnici su i ovdje, kao i na Velebitu, brzo uzimali i vješto izbjegavali sudare, ali ako i nisu tučeni kao vojska, tučeni su kao ideologija i propaganda. Čete šest partizanskih bataljona »su se ne samo disciplinirano, nego i humano odnosile prema porodicama četnika«, tako da su se »sve laži o partizanima - čime su bradonje nastojale da zaplaše seljake, da ih odvoje od naših jedinica - razbile na postupcima« jedinica i boraca 1. brigade. »Umjesto neke osvete ili pljačke četničkih kuća« - a za svećenje je bilo mnogo razloga, jer četnici su od 1941. godine do marta 1943. učinili bezbroj zločina nad partizanskim porodicama - »borci su uporno objašnjavali zatečenom (i zavedenom) narodu cilj i smisao oslobodilačke borbe. Po kolibama i pećinama nailazili bi ponekad na ustravljene izbjeglice, članove četničkih porodica. Umjesto okrutne osvete, oni su od naših boraca doživljavali ljudsku riječ« i svu pažnju.⁵⁶²

Početkom aprila glavnina Đujićeve Dinarske divizije je bila oko Knina, uglavnom u selima na komunikaciji Obrovac - Žegar - Ervenik - Pađene - Žagrović - Knin i Strmica - Plavno - Golubić - Knin.

⁵⁶¹ Isto, 404.

⁵⁶² Jovo Bursać, n.d. 140-141.

Prema podacima partizanske obavještajne službe, četnici su se užurbano utvrđivali, naročito u Pađenima, Otonu, Žagroviću i Golubiću, a bila im je obećana i najsvetrdnija pomoć iz talijanskih garnizona Očekivalo se da će i pored svega toga energičnom akcijom ličkih i krajiških jedinica četništvo kao vojska biti i brzo i uspješno razbijeno.⁵⁶³

Od snaga kojima je bio povjeren zadatak razbijanja Đujićevih četnika, u zonu koncentriranja posljednja je - uveče 31. marta - stigla 4. krajiška brigada pod komandom Milutina Morača. Deseta krajiška brigada, pod komandom Velimira Kneževića, već je otprije bila nadomak * zone koncentriranja, na tromeđi Dalmacije, Krajine i Like.

Prvi sastanak Ličana i Krajišnika održan je 1. aprila. Osim Slavka Rodića i Mićuna Šakića, na tom sastanku su bili i komandanti i komesari 1. brigade, 4. brigade, 10. brigade i Ličkog partizanskog odreda. Mićun Šakić i Branko Desnica, komandant i komesar operativnog štaba kninskog sektora, obavijestili su Krajišnike - piše Milutin Morača - da su »četnici južno od Plavna dosta brojni (na liniji Knin - selo Žegar ima ih 1500), ali slabe borbenosti. Za taj kraj imaju 'korpus' i 'brigade' koje su malog brojnog sastava. Ovdje prvi put nailazimo na formirani četnički 'korpus'. Pripreme za akciju su izvršene 2. i 3. aprila. Bosanske brigade su imale zadatak da napadaju Golubić, Raljevac i Oton, a potom da uzmu učešća »u napadu na selo Pađene« tako što će »da obezbijede akciju od pravca Knina«, »Ličani napadaju 1. brigadom na Pađene, a odredom prema Erveniku i Zegar«.⁵⁶⁴

Tučeni na teško prohodnom Velebitu i u dolini Zrmanje, od sredine marta stalno gonjeni, četnici su se - ako je suditi po nekim njihovim dokumentima - odlučili da odsudni otpor pruže (uz brižljivu računicu na pomoć talijanske artiljerije i motorizacije iz Knina) između velike okuke, »lakta« Zrmanje, ispod krajnjih jugoistočnih obronaka Velebita, i Krke, u Pađenima, gdje je bio štab popa Đujića. Manje grupe su se utvrđivale u selima sjeveroistočno i istočno od Pađena, u Otonu, Radljevcu i Golubiću. Procjenjivano je, što će se pokazati netačnim, da u Otonu i Pađenima, oslanjajući se na utvrđene položaje na okolnim brdima, nema više od 400 četnika i - na željezničkoj stanici Pađene - oko 200 Talijana. Tek u toku borbi će se otkriti da je samo u Otonu više od 300 četnika, a u Pađenama ih je bilo i do 1000, bez Talijana.

Na sastanku operativnog štaba zрманjsko-knskog sektora, štaba 1. brigade i štaba 5. krajiške divizije, dogovoreno je da 1. lička brigada »napadne i očisti sela: Oton sa okolnim zaseocima i Pađene i da blokira samu željezničku stanicu u Pađenima.⁵⁶⁵

⁵⁶³) Osam krajiških i šest ličkih bataljona, kojima je - pod komandom Slavka Rodića i Mićuna Šakića - dan zadatak da opkole i u okruženju unište glavninu »brigade« i »korpusa« Dinarske divizije popa Đujića u selima i po brdima između Knina, Strmice i Zrmanje, prikupljali su se baš u vrijeme kad je Tito poslao radio-depešu štabu 1. bosanskog korpusa:

»U vezi s tim što je Draža Mihailović mobilisao sve snage Crne Gore, Hercegovine, Sandžaka, Istočne Bosne itd., i još u decembru načinio sporazum s Talijanima, Nijemcima i ustašama za zajedničku veliku ofanzivu protiv nas, koja je počela u januaru ove godine - mi smo riješili uperiti sve naše snage na razbijanje i uništavanje te izdajničke bande, koja predstavlja najveću opasnost ne samo za narodnooslobodilačku borbu, nego i ubuduće... O tome morate voditi i vi računa i svu vašu borbu usmjeriti protiv četnika... « (J.B. Tito, n.d. 14, 190).

⁵⁶⁴) Milutin Morača, *Dnevnik*, Beograd 1960, 74.

⁵⁶⁵> AVII, 419, 43/7.

Bataljoni 1. brigade su u akciju krenuli iz Zrmanje i Prevjesa. Čete mitraljeskog 5. bataljona raspoređene su u 1, 2, i 3. bataljon. Najutvrđenije mjesto, Pađene, napadali su »Marko Orešković« i »Pekiša Vuksan«. Oton je pao u dio »Božidara Adžiji«. Četvrti bataljon »Matija Gube« bio je raspoređen prema Obrovcu.

Prešavši u noći 3. i 4. aprila 9 kilometara, »Marko Orešković« je u 3.30 sati 4. aprila ušao u Pađene i napao četnike u zaseoku Ilići. Prethodno je, prešavši Zrmanju kod Kravljeg mosta, razjurio manju četničku grupu na lijevoj obali Zrmanje, u Boriku. U Hicima nije bilo kao u Boriku, gdje su četnici jedva i stigli pružiti mali otpor. Na raskršću seoskih drumova, utvrđeni u kamenim bunkerima, zgradama i seoskoj crkvi, četnici iz Ilića su dva sata pružali grčevit otpor. Tek oko 6 sati tučeni iz neposredne blizine, ostavljajući mnogo mrtvih, uzmakli su preko Šegana i Markosa prema željezničkoj stanici, u smjeru jugoistoka, cestom za Knin.

»Pekiša Vuksan« je prevalio marš-rutu dužu od 15 kilometara. Zrmanju je prešao kod Mokrog polja Nastupajući između rasutih padenskih zaselaka, u 3.30 sati pojavio se u centru četničkog rasporeda, pred utvrđenim položajima Samardžije i Smuđe. Dvije čete »Pekiše Vuksana« su oko 4 sata blokirale padensku željezničku stanicu.

U predjutro 4. aprila 340 boraca 1. i 2. bataljona u prvom napadu su na svim pravcima postigli uspjehe. Poslije svanuća četnici su se sredili i, potpomognuti silovitom uzastopnom paljbom talijanske artiljerije, počeli pružati sve organiziraniji otpor. Posebno su se odlučno branili iz padenske škole. Još za mraka, do škole se probila grupa krtijaša. Pokušali su ubacivati bombe kroz prozore, ali nije išlo: žestoka, neprestana paljba iz zgrade ubitačno je tukla i spriječavala prilaze prozorima. U školi je bilo, kako će se kasnije saznati, oko »šezdesetak četničkih glavešina«.

Videći da je jurišem nemoguće osvojiti zabarikadiranu zgradu padenske škole, bombaši Bogdan Bolta, Stanko Bulj i Dragan Pećanac Drajsan su se zgradi privukli kroz mrtvi ugao i uspeli se na krov, da bi odozgo ušli na tavan i bacili bombe među četnike. Već su počeli skidati crijep, kad im je naređeno da se brzo spuste, jer se krtijaši moraju povući: školu će minobacačima tući 4. krajiška brigada. Tek što su skočili s krova, nedaleko su eksplodirale prve mine. Koji trenutak kasnije položaje oko škole je počela tući talijanska artiljerija. Zatim su Talijani »udarili u leđa našim bataljonima i time omogućili četničkim vođama da se iščupaju iz naših ruku i uteknu«. ⁵⁶⁶⁾

Prilikom izvlačenja »Marka Oreškovića« iz Pađena, poginuo je skojevski sekretar Nikica Bujić, ⁵⁶⁷⁾ dječak još, po zapisu iz bataljonskih novina »lijep od pameti«, školarac koji nije ni po čemu htio da se izdvaja od momaka svoga bataljona, u kojem su ga - i kad je bio delegat ili zamjenik komesara čete - svi uzimali kao mlađeg, ali ne manjeg brata, čak u mnogih s rešpektom sinova, bombaš, koji je ulazeći u nova mjes-

⁵⁶⁶⁾ Jovo Bursać, n.d. 141.

⁵⁶⁷⁾ u Pađenima iz 1. bataljona osim Bujića ginu: Marko Škrbić, Duško Rašuo, Stevan Međić, Savo Mudrinić, Janko Pilipović, Branko Mišković i Nikola Šijan. Osim njih, početkom aprila su poginuli: Mile Petrović, Milica Potkonjak.

ta stalno tragao za knjigama. U brigadi je proglašen neranjivim. I iz najtežih situacija je izlazio neokrznut. U članku Boška Vojvodića u džepnim novinama i u »Djelu Krtije« kasnije će Nikica Bujić biti opisivane kao »među junacima probrani junak, koji se uhvatio u koštac prsa u prsa s ustašama u Lađevcu, s Talijanima na Zuleševici, s četnicima na Velebitu«.

Drugi bataljon, u napadu raspoređen bliže stanici, našao se između četničke i talijanske vatre; u neposrednom sudaru, borci su se s četnicima hvatali za guše. Komesar bataljona Slavko Glumac pamti da je »preko kamenjara kurir Bogdan Janjić Šmit odveo 7 četnika, koje smo mi iz štaba zarobili«. Drugi bataljon je imao 18 poginulih. Dijelovi 10. krajiške brigade nisu pravovremeno zaposjeli Debelo brdo između Otona i Pađena, pa tako zaleđe »Pekiše Vuksana« nije bilo očišćeno od četnika. Uglavnom, ginulo se od artiljerije, i to ne toliko od gelera, koliko od kamenja, koje je, rasprsnuto, tuklo kao grad. »Ranjenih smo tu imali tako mnogo, da smo ih i ja i komandant Jovica Zorić morali izvlačiti«, kaže Slavko Glumac. Najteže je prošla 3. četa pod komandom Đure Božičkovića i Petra Radeke. Već u prvom sudaru s četnicima bio je teško ranjen komesar te čete kovač Petar Radeka. U krvavim rukama drži organ CK KPJ »Proleter«, broj od decembra 1942. štampan u Drinićima. Na naslovnoj i na još tri stranice je programski tekst Josipa Broza Tita: »Nacionalno pitanje u svjetlosti narodnooslobodilačke borbe«. Radeka brine o »Proleteru«, a ne o svojim ranama. Krv mu se cijedi niz prste i lice, a on šapće:

- Pazite da organ KPJ ne padne neprijatelju u ruke!

Malo kasnije gine komandir 3. čete, jedan od najuglednijih ljudi koji su s »Božidarom Adžijom« došli u brigadu, Đuro Božičković Peričev. I u 3. i u 2. bataljonu, u koji je raspoređen početkom januara, kad se vratio iz lapačke oficirske škole, Đuro Božičković se isticao višestrukim kvalitetama.

Poginuo je i komandir 2. čete Nikola Bjegović, koji je tek primio četu od Jove Ivančevića Jelena (bio na kursu). A zamjenika komandira Iliju Ljubojevića, iz Počitelja, zarobili su i u zarobljeništvu mučenjem ubijali njegovi susjedi. Četnici su zarobili, i u zarobljeništvu ubili, i ranjenu bolničarku Milicu Potkonjak iz Ornica.⁵⁶⁸

Uza sve te velike gubitke, ako je suditi prema člancima iz bataljonskih džepnih novina »Osvetnik« i ondašnjem izvještaju Jovice Zorića i Slavka Glumca, održan je »borbeni moral kod partizana na vrhuncu«, a odnosi među borcima i jedinicama su učvršćeni još većim drugarstvom i međusobnim povjerenjem.⁵⁶⁹

U Pađenima je palo mnogo boraca, ali neuporedivo veće gubitke su imali četnici. »Marko Orešković« i »Pekiša Vuksan« nisu zbog jake artiljerijske vatre uspjeli izvući sve svoje poginule drugove (ponijeli su ih sa sobom samo dvanaesticu), ali su povelili više od 200 zarobljenih četnika.⁵⁷⁰

⁵⁶⁸> U Pađenima su osim spomenutih iz »Pekišinih« redova početkom aprila poginuli: Nikola i Uroš Pavković, Mile Petrović, Đuro Pjevač, Mile Potkonjak, Mile Basić, Petar Bokan, Stevo Radenović, Mile i Nikola Obradović, Luka Munidžaba i Branko Mišković. Ubrzo od rana umiru Zorka i Petar Počuća.

⁵⁶⁹ A VII, 800, 1-8.

⁵⁷⁰) Isto.

S manje gubitaka i s boljim rezultatom 4. aprila je zadatak izvršio 3. bataljon »Božidar Adžija«. Taj bataljon je, prešavši Zrmanju zapadno od Svetog Ilije, na Oton krenuo u dvije kolone. Najutvrđeniji položaji su bili na Gradini, kota 834. Gradina samo na istočnoj kosini ima malo rastinja. Na vrhu su bunker i u njima stotinjak četnika, koji su se mogli održati onoliko dugo koliko im je doticalo municije.

Dva prva napada su odbijena. Treći put je prema vrhu Gradine krenula grupa sa bataljonskim sekretarom SKOJ-a Milom Bobincem, zvanim Kozara, na čelu. U jurišu je poginuo. Njegov primjer će dugo biti istican kao uzor i poticaj. Ovaj mladi Hrvat iz Sinca bio je još dječak. Takvih je, iz Sinca, s Kozarom, ili nešto kasnije, stiglo 26; svi rođeni poslije 1923, uglavnom godišta 1925. i 1926. Dokazujući na najuvjerljiviji način bratstvo i jedinstvo, petnaestorica od tih mladih Sinčana su poginuli. Kozara je - piše Dane Rubčić, stariji drug i saborac Mile Bobinca - »bio omiljen zbog hrabrosti. Pored isticanja u borbama koje je vodio bataljon 'Adžija' djelujući iz Škara, Kozara jednom prilikom sam odlazi u Sinac da dovede neke domobrane u partizane. Nije ih zatekao kod kuća, pa je zanoćio u sjeniku. Ujutro, kad se probudio, vidi u dvorištu dvojicu Talijana: traže jaja i kokoši. Kozara se spusti, pa podvigne 'al-cane mane', pa im uzme oružje, izuje ih i uniforme im svuče, pa ih pošalje u Otočac«.⁵⁷¹

Poslije pogibije skojevskog sekretara Kozare, bombaši su bili oprezniji. Ovoga puta je bombašku trojku vodio odavno za takve akcije izvešteni Mirko Lasković. Opredijelio se za tiho podvlačenje pod greben Gradine: činilo se da će odatle, bombama, unijeti paniku među napadnute četnike. No, ni to nije pomoglo. Bombaši nisu uspjeli razbiti utvrđenu obranu Gradine, ali se više ni sami nisu mogli povući, jer se naglo razdanilo. Više nije bilo mogućnosti da se nezamjetno spuste ispod grebena kamenog vrha Gradine. Zbog te grupe DMITAR ZAKLAN I BRANKO DAMJANOVIĆ će biti u mučnoj dilemi, kad im od Operativnog štaba stigne naređenje da se s bataljonom povuku na Zrmanju. DMITAR ZAKLAN I BRANKO DAMJANOVIĆ nisu izvršili naređenje: »Moramo čekati večer, jer se naša bombaška grupa ne može povući dok se ne smrači«, kratko je poručeno LAZI RADAKOVIĆU I MIĆUNU ŠAKIĆU. U prvi suton 4. aprila komandant Zaklan je u napad na Gradinu poveo sve svoje čete: ne da osvoji Gradinu, nego da spasi bombaše »Božidara Adžije«. No, to je bio najuspješniji napad izveden 4. aprila: već demoralizirani, s dosta mrtvih i ranjenih, četnici su se predali... Štab 6. divizije će dvanaest dana kasnije u »naredbi broj 6«, koja je pročitana pred svim četama 6. ličke divizije, pisati:

»U borbama kod Pađena štab III bataljona I brigade riješio je da bataljon ostane na položaju i pored naređenja za povlačenje zbog toga što su se četiri druga iz njihovog bataljona bili podvukli pod neprijateljske bunkere, te bi u slučaju povlačenja bataljona sigurno izginuli. Uveče je bataljon protjerao neprijatelja sa položaja i spasio svu četvoricu hrabrih drugova. Zbog pravilne procjene situacije i ljubavi za svoje

⁵⁷¹) Dane Rubčić, Pismo beogradskoj sekciji boraca 1. brigade, Zagreb 5. 12. 1985; autor-ska zbirka.

borce, pohvaljuje se štab III bataljona I brigade i stavlja se za primjer svim štabovima, starješinama i borcima ove Divizije«. ⁵⁷²»

Poslije borbe za Oton i Pađene, dijelovi brigade su vodili borbu i protiv četnika i protiv Talijana oko željezničke stanice Stara Straža, 6 kilometara sjeverno od Knina. U komandi 18. armijskog korpusa su tada očekivali i mogući napad na Knin, jer je procjenjivano da »znatne partizanske snage«, koje su »napale naše (talijanske) garnizone Pađene, Stara Straža i položaje Veljov, Crna glavica«, imaju za to dovoljno vojske i odlučnosti. Napad na sjevernim prilazima Kninu - prema talijanskim podacima - odbijen je uz žestoki otpor pješadije potpomognute artiljerijom. ⁵⁷³ Taj podatak se, vjerovatno, odnosi na prepad jedne čete krtijaša, koja je - ojačana mitraljeskom četom 5. bataljona - upala u talijansko-četničke položaje kod Stare Straže. Na to je iz Knina »odgovoreno artiljerijskom vatrom po Žagroviću«. Osim toga, Talijani su »uputili četnicima u pomoć dva kamiona pješadije i 40 biciklista. Naši borci su dočekali ovu kolonu u zasjedi - na desetak metara - i sasvim je razbili. Tada su Talijani skinuli svoje zastave na Staroj Straži i sa četnicima se povukli u sam Knin«. ⁵⁷⁴

Tih dana, početkom aprila, 4. bataljon »Matija Gubec« je djelovao između Dubokog Dola, izvora Krupe i Golubića. Prije nego što će uslijediti napad na Oton i Pađene, 4. bataljon je zaposjeo Krupu, spuštajući se niz Velebit. Ući u Krupu, značilo je ponajprije izići na golokamenu čuku nad vrelom, to jest »pohvatati ili rastjerati četnike na koti 381«, kako će to biti kazano u bataljonskoj zapovijesti. Prvi napadi su izvršeni 2. aprila. Kad to nije uspjelo, onda je zamjenik komandanta Perica Marić u noći 2. i 3. aprila poveo uz kamenjar grupu dobrovoljaca. Bombaši su se izuli, kako bi se što nečujnije prišuljali bunkerima na vrhu kamenog brda. Kad su se, neopaženi, uspjeli, na Marićev znak četnike su zasule pripremljene bombe. Postignut je izvanredan uspjeh.

Ujutro 3. aprila »Gupčeve« čete su bile raspoređene u Krupi (zaseoci Ljubičići i Glušci) i prema Golubiću, u Mijićima i Dolovima. Tu ih je zatekla zapovijest štaba brigade za napad, u sadejstvu s dijelovima ličkog odreda, na »sto ili nešto više« četnika na Trebačniku (tt 349), kilometar južnije od manastira Krupe, iznad Žegara. Štab brigade je od »Gupčevih« četa tražio da, jzaposjedajući Trebačnik, ujedno budu »zaštita i obezbjeđenje našeg desnog boka, prema Obrovcu«. ⁵⁷⁵

Naređenje za napad je kurir Milan Paripović predao komandantu bataljona Mili Počući u 23.30 sati 3. aprila. Samo tri sata i trideset minuta prije napada. Sta da se radi? Počuća i Marić su odlučni: napad treba da se izvrši, pa makar i sa malim zakašnjenjem. Razlog je jasan: odustajanjem, mogu u tešku situaciju biti dovedene ostale snage, koje taj napad, kao sadejstvo, očekuju. Komesar bataljona Jovo Grubišić i njegov novi zamjenik Stevo Vučković su predlagali da se napad odgodi, kako bi se vrijeme uskladilo s jedinicama Ličkog odreda. »Oni će napasti. Moramo i mi!« - inzistirao je Počuća, i tako je i učinjeno.

⁵⁷²) AVII, 420, 55/4.

⁵⁷³) Zb. KOR, V/14, 391.

⁵⁷⁴) Jovo Bursać, n.d. 142.

⁵⁷⁵) AVII, 420, 55/14.

Napad je izvršen s malim zakašnjenjem.

U osvit dana Perica Marić, koji je nastupao s četom sa sjevera, javio se s vrha Trebačnika. Četnici su pobjegli u Žegar.

Jedinice koje su morale, po naređenju štaba brigade, odnosno operativnog štaba za kninski sektor, sadejstvovati 4. bataljonu u napadu na Trebačnik i blokiranju Žegara nisu 4. aprila ušle u borbu. Uvjeren da te jedinice podilaze Žegar s istoka, štab 4. bataljona je dvije čete s Trebačnika spustio prema Žegar. Uto su četnici i Talijani izvršili kontra-napad iz Žegara. Položaje je ubitačnom vatrom tukla artiljerija i iz Žegara i iz Obrovca. Oko 150 četnika je prešlo Krupu kod Kudina mosta i s leđa napalo četu partizana na Trebačniku. »Našli smo se u potkovici iz koje se bilo teško izvlačiti bez većih gubitaka« - reći će kasnije komandant Počuća.⁵⁷⁶» Vod iz rezerve je rasporedio na lijevom krilu, tamo gdje su očekivane jedinice Ličkog bataljona. Time je usporeno nastupanje neprijatelja iz Žegara i omogućeno povlačenje opkoljenih četa.

Na Trebačniku je - prema Počućinim podacima - »ostalo 12 do 15 junaka, koji su se borili za svaku stopu zemljišta«. Neki od njih su na Trebačniku zarobljeni.⁵⁷⁷ Perušički kraj je trebačničkim gubicima najviše pogođen. Tu su poginula, ili nestala, dvojica iz grupe slavnih prvoboraca Hrvata, obojica iz komunističkih porodica, odlučni i hrabri momci i perspektivne starješine - Joso Bronzović i Ivan Šutić, koji je u brigadu došao zajedno sa sestrom, izrazito ljupkom i svima milom skojevkom Fanikom.

Štab brigade će izvjestiti pretpostavljene da je brigada do 5. aprila u sjevernoj Dalmaciji izgubila 100 boraca: 32 su poginula, a 68 ih je ranjeno. Tu nema ni riječi o »nestalima«, kojih je - ako je suditi po naknadnim spiskovima - bilo najmanje 20, a osim toga nekoliko teže ranjenih su umrli. Iz više izvještaja se vidi da je brigada od pokreta s lovinackog terena do sredine aprila smanjena za 150 boraca, a samo od 1. do 14. aprila bilo ih je manje 121, mada je tih dana bilo i priliva, što se vidi po broju drugarica, kojih je 4 više nego 1. aprila. Veliki gubici su uočljivi i u skojevskim izvještajima. Uza sve to što su novi neprestano primani u SKOJ, od 24. februara do 8. aprila broj skojevaca se povećao samo u 5. mitraljeskom bataljonu: poslije borbe na Zuleševici bilo ih je 27, a 8. aprila - 32. U 1. bataljonu 3 manje (59), u 2. 8 manje (28), u 3. bataljonu čak 19 manje (35) i u 4. bataljonu 2 manje (25).⁵⁷⁸

Osim znatnih gubitaka, u aprilu je bio veliki kadrovski odljev, najprije u Sjevernodalmatinski odred, a potom u Karlovački odred. Po na-

⁵⁷⁶> Pismo Mile Počuće, Split 5. 12. 1985, autorska zbirka.

⁵⁷⁷> Štab talijanskog 18. armijskog korpusa tvrdi da je 4. 4. 1943. kod Žegara bilo »13 zarobljenih partizana, koji su streljani«. (Zb. NOR, V/14, 391). U ne baš sasvim pouzdanim izvještajima, pisanim tokom rata, kao »nestali na Trebačniku« navedeni su: komesar 2. čete Joso Bronzović, delegat Mirko Knežević, Mato Horvatović, Petar Boka, Jovo Varićak, Marko Vein, Miloš Vojvodić, Stevo Đoković, Arsenije Ljuština, Bogdan Radaković, Mile Surla, Milan Tišma, Ivan Šutić i Velimir Štikara (ili Štikavac). Kao »poginuli kod Krupe« su navedeni: Marija Cvijanović, Dušan Zorić, Rajko Opačić, Miloš Paić, Mate Prvličić, Jovo Radenović, Dušan Radović i Petar Petrić. Bataljon »Gubec« je ostao sa samo 125 boraca. (AVII, 800, 8-6). Komandant bataljona Mile Počuća tvrdi da su »gubici 4. bataljona bili veći nego tokom 33 dana borbi tokom 4. ofanzive«.

⁵⁷⁸> AIHRPH, SKOJ-3/238 i 3/195.

ređenju Glavnog štaba Hrvatske od 16. aprila,⁵⁷⁹⁾ prekomandirani su od starješina: Ilija Radaković, obavještajni oficir brigade, Mile Marčetić, komandant 1. bataljona, Mile Počuča, komandant 4. bataljona, Jovo Bogunović, komandir čete u 1. bataljonu, Božidar Jokić, komesar čete za vezu... Nekoliko dana kasnije u Karlovački odred je prekomandiran Antun Borić Tuna. S njima je otišlo više od 50 boraca. Za obavještajnog oficira je postavljen komesar 4. bataljona Jovo Grubišić. Za komandanta 1. bataljona je postavljen dotadašnji komandant 5. mitraljeskog bataljona Jovo Bursać za kojeg je štab divizije 1943. pisao kako je »karaktera čvrstog, zatvorenog«, uvijek discipliniran i odan NOB-u, ali da »pomalo voli diskutovati po naređenjima«, što nije spriječilo da mu se dade ocjena »dobar komandant«.⁵⁸⁰⁾ Za komandanta 4. bataljona je privremeno postavljen Milan Lemaić, jedan od nastavnika u brigadnom vojnom kursu; mjesto komandanta je bilo namijenjeno Dušanu Ćubrilu Duji, koji je bio na oficirskom kursu. Za komandanta 5. mitraljeskog bataljona postavljen je Branko Vitas. V. d. komesara u 4. bataljonu privremeno je bio Mirko Dubajić. Dužnost komesara u četi za vezu zakratko je preuzeo Pero Rađenović, a kad on ode u 4. bataljon za komesara, umjesto Mirka Dubajića, koji je postavljen za zamjenika komandanta bataljona, za komesara čete za vezu bit će postavljen Milan Potrebić.

Kad su se prorijeđeni redovi 1. brigade sredinom aprila donekle sredili, imala je 751 borca. Tada je samo njih 236 imalo cipele, a 356 vojničke hlače, 364 vojničke bluze. Šinjele ih je imalo 266, a bez ikakvog zimskog kaputa, čak i bez ličkog vunenog haljinca, bilo ih je 321. Mnogi su bez dva para veša. Štab brigade je u jedanaestoaprilskom izvještaju obavijestio pretpostavljene da brigadi nedostaje 562 para cipela, 222 hlače, 235 bluza, 480 šinjela, 739 košulja, 773 gaće. Brigada je, rečeno je u tome izvještaju, »toliko pocjepana« - u smislu dotrajalosti odjeće i obuće - »da je to ozbiljan problem«.⁵⁸¹⁾

Malobrojnija nego ikad ranije, brigada je prema ocjenama pretpostavljenih bila »u stanju da izvrši sve zadatke«.⁵⁸²⁾ Kad sve bataljone 1. brigade sredinom aprila prvi put obiđe novi prvi čovjek divizije, Đoko Jovanić, ponijet će najbolje dojmove. Uvjerit će štab korpusa da je za predstojeće operacije oko Gospića brigada s tako visokim moralom gotovo neophodna. Odmah poslije odlaska iz brigade u štab divizije, komandant Jovanić će od operativnog štaba kninsko-zrmanjskog sektora zatražiti da »hitno uputi I brigadu VI divizije na sektor Lovinac«.⁵⁸³⁾

To je bilo vrijeme takmičenja svih jedinica 1. hrvatskog korpusa za prelaznu partijsku zastavicu namijenjenu najboljoj brigadnoj partijskoj organizaciji. Takmičilo se »po svim pitanjima, a naročito po pitanju savladavanja vojničkih vještina«.⁵⁸⁴⁾ U prvoj fazi takmičenja uočeno je da je »rad partijske organizacije u I brigadi bio zapažen po svim sektorima«; sve partijske organizacije u brigadi su »ozbiljno shvatile takmičenje« i sve su »za ovo vrijeme nastojale da dadu u radu što više«.⁵⁸⁵⁾

AVHT800, 2-6.

^{m>} Isto, 796, 31-20/14.

⁵⁸¹⁾ Isto, 420/1-15/3.

⁵⁸²⁾ Zb. NOR, IX/3, 449.

⁵⁸³⁾ Isto, V/14, 278.

⁵⁸⁴⁾ Isto, IX/3, 360.

⁵⁸⁵⁾ Isto, 650.